

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Библиотечно-информационни науки

Том 16, 2024

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”

FACULTY OF PHILOSOPHY

Library and Information Science

Volume 16, 2024

**ОБРАЗОВАНИЕ, ПРОФЕСИЯ И РЕАЛИЗАЦИЯ
НА ПАЗАРА НА ТРУДА НА СТУДЕНТИТЕ В КАТЕДРА
„БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ, НАУЧНА ИНФОРМАЦИЯ
И КУЛТУРНА ПОЛИТИКА“, СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“**

МАРИЯ АВРАМОВА
МИЛЕНА МИЛАНОВА

Мария Аврамова, Милена Миланова. ОБРАЗОВАНИЕ, ПРОФЕСИЯ И РЕАЛИЗАЦИЯ НА ПАЗАРА НА ТРУДА НА СТУДЕНТИТЕ В КАТЕДРА „БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ, НАУЧНА ИНФОРМАЦИЯ И КУЛТУРНА ПОЛИТИКА“, СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“.

Образователната услуга, предлагана на желаещите да придобият висше образование се реализира в конкурентна среда формирана от една страна от пазар на труда и потребителите на кадри и от образователните институции от друга страна. За да е възможна срещата между тези две страни е необходим диалог и съвместна работа, която да намира отражение в специалностите и техните учебни планове и програми и едновременно с това да създава условия за придобиване на умения в реална работна среда, чрез практики и менторство от страна на потенциални работодатели. Дали това се случва, дали уменията и знанията, придобити от възпитаниците на катедрата по „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ се припознават като значими за пазара на труда и как и къде е трудовата реализация на завършилите са въпросите, с които се занимава настоящата публикация.

Ключови думи: пазар на труда; висше образование; информационна наука; библиотечно-информационни науки; публични информационни системи

Maria Avramova, Milena Milanova. EDUCATION, PROFESSION, AND LABOR MARKET REALIZATION OF STUDENTS IN THE DEPARTMENT OF “LIBRARY SCIENCE, SCIENTIFIC INFORMATION, AND CULTURAL POLICY,” SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”.

The educational service offered to those wishing to obtain higher education is delivered in a competitive environment, shaped on the one hand by the labor market and personnel consumers,

and on the other by educational institutions. For this meeting between these two sides to be possible, dialogue and joint work are necessary, which should be reflected in the specialties and their curricula and programs, while simultaneously creating conditions for acquiring skills in a real work environment through internships and mentoring from potential employers. Whether this occurs, whether the skills and knowledge acquired by the graduates of the Department of “Library Science, Scientific Information, and Cultural Policy” at Sofia University “St. Kliment Ohridski” are recognized as significant for the labor market, and how and where the employment realization of the graduates takes place are the questions addressed by this publication.

Keywords: labor market; higher education; information science; library and information sciences; public information systems.

Времето отсява незначимото и незабележителното. Времето, през което името Ели Попова се допълни с образ – познанство, което се превърна в колегиалност и прерасна в приятелство – е време, в което изградихме сърдечни и вдъхновяващи отношения.

Благодарим на доцент Ели Попова за приятелството, подкрепата и доверието!

Българският народ често използва поговорката: „Който учи, той ще сполучи!“⁴. Високото образование винаги се приема за предпоставка за успех, просперитет и повече възможности. Днес добрата реализация се свързва с желано, добре платено работно място и устойчиво при различни икономически сътресения.

ПРЕДИМСТВАТА НА ЗАВЪРШИЛИТЕ ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ ПРИ РЕАЛИЗАЦИЯТА НА ПАЗАРА НА ТРУДА

Анализатори отчитат, че висшето образование носи значителни ползи/преимущества при реализацията на пазара на труда, като се вземат предвид показателите: безработица, бедност, заетост, заплащане, устойчивост на работното място. Завършилите висше образование лица представляват 1/3 от работната сила и се отличават с голяма икономическа активност – висока заетост, по-добро заплащане и ниска безработица, отчитат от Института за пазарна икономика (ИПИ)¹.

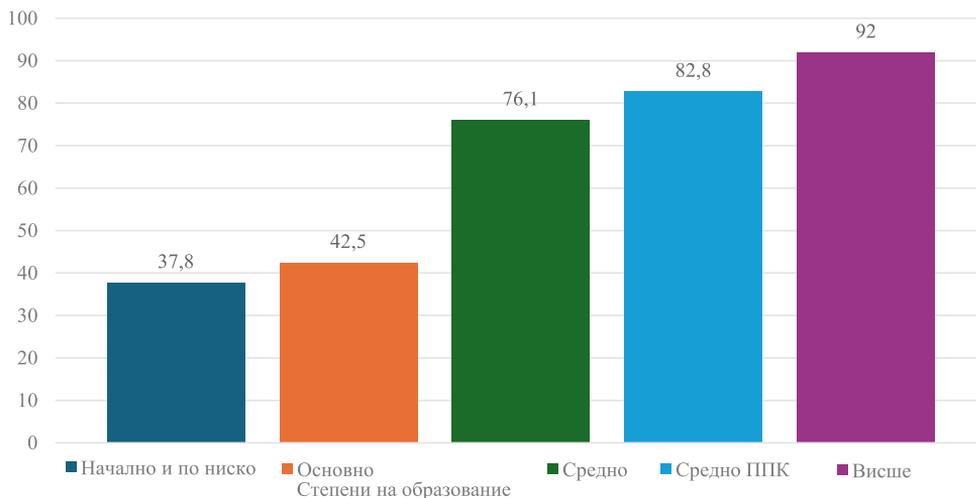
Икономическа активност на завършилите висше образование

Общия брой на населението на България към 31.12.2023 г. е 6 445 481, от тях в трудоспособна възраст са 3 769 424 лица. Работната сила, **заетите и безработните лица (или икономически активното население)** е 3 064 300.

¹ **Николов**, Адриан. Предимството на висшето образование: висока заетост и ниска безработица. В: *Бюлетин* [онлайн]. *Институт за пазарна икономика ИПИ*, 06.07.2024, № 1202. Достъпно от: <https://ime.bg/articles/predimstvoto-na-vissheto-obrazovanie-visoka-zacetost-i-niska-bezrabotitsa/>. [Прегледан на 15.07.2024].

Извън работната сила остават лицата под 15 или над 89 навършени години и лицата, които не са нито заети, нито безработни през наблюдавания период. Наетите лица, т.е. лицата в трудово правоотношение с работодател, съгласно Кодекса на труда и в служебно правоотношение, съгласно Закона за държавния служител, през 2022 г.² са 2 024 150; от тях над 41% (или в точност 836 464 лица) са завършили висше образование.

Относителният дял на икономически активното население с висше образование от общото население (**коэффициент на икономическа активност**) е значителен – 92% (фиг. 1).

Фиг. 1. Коефициенти на икономическа активност на работната сила по образователни нива за 2023 г.³

За последните завършени 5 години (2019–2023 г.) основно образование са получили средно по 60 647 младежи на година и средно образование – 24 800. Висше образование във всичките му степени – „професионален бакалавър“, „бакалавър“, „магистър“ и „доктор“ придобиват средно 47 782 студенти на година. По-подробни данни за завършилите по години и образователни степени, извлечени от Инфостат са представени в табл. 1.

² Пазар на труда. В: *Национален статистически институт* [онлайн]. *Статистически данни*. 2024. Достъпно от: <https://www.nsi.bg/statistical-data/161>. [Прегледан на 15.07.2024].

³ *Пак там.*

Табл 1. Завършили основно и средно и висше образование през последните 5 години (2019–2023 г.)⁴

Година	Основно	Средно	Висше – „Професионален бакалавър“	Висше – „Бакалавър“	Висше – „Магистър“	Висше – „Доктор“	Общо висше образование
2019	58864	25823	1843	25807	22529	1285	51464
2020	59914	25492	1712	23151	20395	1097	46355
2021	59697	25203	1864	23269	21002	1149	47284
2022	61364	23258	1795	23295	22585	1101	48776
2023	63397	24199	1603	22097	20377	955	45032
Средно	60647	24800	1763,4	23523,8	21377,6	1117,4	47782

Съществен показател за развитието на отделен регион или държава е относителният дял на населението в трудоспособна възраст с висше образование. Изследователите посочват, че високият дял на висшите създава предпоставки за повишаването на конкурентоспособността, производителността на труда и икономическия растеж⁵.

Безработица сред завършилите висше образование

Съгласно данните на Националния статистически институт (НСИ) за последната отчетена статистически година – 2023 г., от общо 132 400 безработни в България, 19 100 са с висше образование. Безработните сред лицата със средно образование са над 71 хил., като почти половината от тях са с придобита професионална квалификация (36 хил.)⁶.

Интерес представляват показателите на коефициент на безработицата, който посочва относителния дял на безработните лица от икономически активното население. Завършилите висше образование безработни са едва 1,9% от работната сила на страната ни (таблица 2).

⁴ **ИС ИНФОСТАТ** – база от данни. София: НСИ, 2024. Достъпно от: <https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/external/login.jsf>.

⁵ **Регионални профили. Показатели на развитие** [онлайн]. София: ИПИ, [2024]. Достъпно от: https://www.regionalprofiles.bg/bg/methodology/labor_market/.

⁶ **Безработни лица и коефициенти на безработица – национално ниво; статистически райони; области.** В: **Национален статистически институт** [онлайн]. *Статистически данни*. 2024. Достъпно от: <https://www.nsi.bg/bg/content/4011/>. [Прегледан на 15.07.2024].

Табл. 2. Безработни лица и коефициенти на безработица на населението на 15 и повече навършени години през 2023 г.⁷

По степени на образование	Безработни лица – хил.	Коефициенти на безработица – %
Висше	19,1	1,9
Средно и средно с професионална квалификация	71,2 (средно с професионална квалификация 36.0)	4,1 (средно с професионална квалификация 3.7)
Основно	29,6	10,7
Начално и по-ниско	12,5	26,9
Общо	132,4	4,3

Нещо повече – според европейско изследване насочено върху реализацията на дипломираните висшисти (EUROGRADUATE 2022 по проект GRADE с участието Министерството на образованието и науката (МОН)), **България е сред страните в Европа с най-висок дял на лицата, завършили висше образование, които работят на постоянен трудов договор.** Конкретните резултати са: делът на работещите сред завършилите бакалавърска и магистърска степен в България през академичните 2016/2017 г. и 2020/2021 г. е между 84% и 88% за различните представени групи в изследването, което означава добра реализация по отношение на намирането на работа⁸.

Още едно предимство на висшето образование – отчетено и в споменатото изследване, е възможността за получаване на международен опит под формата на обучение, работа или стаж по време на следването. Делът на българските висшисти, които са имали някакъв международен опит още докато учат, е близък до средния за европейските страни – около 20%, участвали в изследването EUROGRADUATE 2022 – Австрия, България, Германия, Гърция, Естония, Италия, Кипър, Латвия, Малта, Норвегия, Португалия, Румъния, Словакия, Словения, Унгария, Хърватия и Чехия⁹.

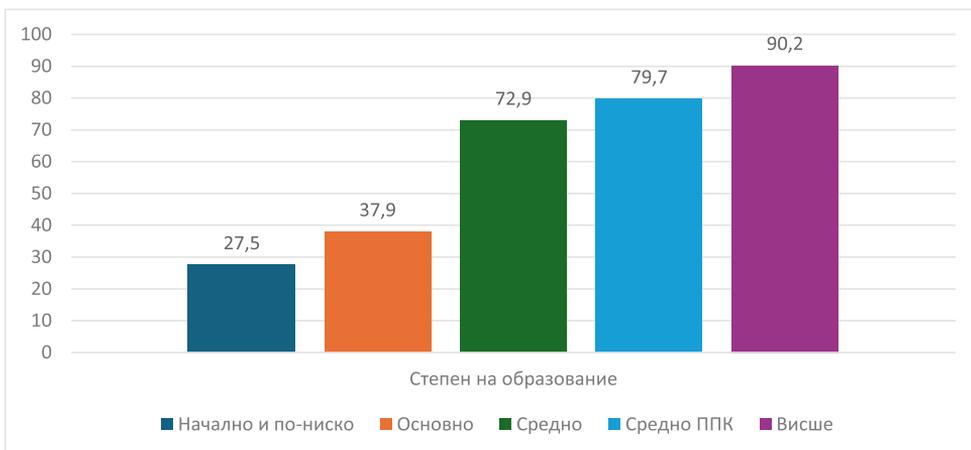
Заетост на завършилите висше образование

Делът на заетите лица с висше образование от българското население надхвърля 90%. Това измерва **коефициентът на заетост**, който показва относителния дял на заетите лица от общото население в съответната група. Разликата в заетостта на висшистите и хората без висше образование надхвърля 25%.

⁷ Пак там.

⁸ **Висшистите** в България с висока заетост на пазара на труда. В: *Аз-буки* [онлайн]. *Новини*, 15-07-2024. Достъпно от: <https://strategies.azbuki.bg/news/novini-2024/visshistite-v-balgariya-s-visoka-zaetost-na-pazara-na-truda/>.

⁹ Пак там.

Фиг. 2. Коефициенти на заетост на населението между 15 и 64 навършени години по степени на образованието, през 2023 г. в проценти¹⁰

Прогнозите за търсенето на труда на Министерство на труда и социалната политика за периода 2025–2034 г. показва тенденцията за висок дял на заетост сред завършилите висше образование. При най-ниско квалифицираните работници се очаква относително слаба динамика, дори спад в потребността от такива човешки ресурси от страна на работодателите (таблица 3). Пазарът на труда в България все повече оценява образованието.

Табл. 3. Коефициент на заетост по образователни степени, прогноза 2025–2034 г. в проценти¹¹

Година	Основно или по-ниско	Средно	Висше	Общо
2025	25,6	87,9	93,0	72,8
2026	25,5	88,4	92,7	73,1
2027	25,5	88,5	92,0	73,1
2028	25,3	88,7	91,3	73,0
2029	24,8	88,7	90,7	73,1
2030	24,3	88,8	89,7	73,1
2031	23,8	88,9	88,8	73,2
2032	23,5	88,6	90,1	73,5
2033	23,3	88,8	91,7	74,2
2034	23,0	88,8	93,1	74,7

¹⁰ Пазар на труда. В: *Национален статистически институт* [онлайн]. *Статистически данни*. 2024. Достъпно от: <https://www.nsi.bg/statistical-data/161>. [Прегледан на 15.07.2024].

¹¹ Прогнози за търсенето и предлагането на труд. В: *Анализи и прогнози за развитието на пазара на труда* [онлайн]. София: Министерство на труда и социалната политика, 2019. Достъпно от: lmforecast.mlsp.government.bg/Report/Employment.

Според изследванията на Европейския център за развитие на професионалното обучение (Cedefop) върху развитието на заетостта до 2030 г. повече от половината от свободните работни места в България ще бъдат за високо ниво на квалификация. Най-бърз ръст на заетостта в България се очаква в публичния сектор, отбраната и образованието. Поради все още силния селскостопански сектор, квалифицираните селскостопански работници трябва да бъдат най-бързо развиващата се професия, следвана от юридическите и социалните специалисти и работниците в областта на защитата¹².

Проучванията на ИПИ доказват устойчивостта на работните места на високо образованите работници в хода на кризи. Отбелязва се тенденция: колкото по-ниско е образованието, толкова по-сериозно е въздействието на влошаването на икономическата обстановка върху заетостта и безработицата. Причината е ясна – при икономически кризи работните места на нискоквалифицираните работници са най-застрашени. „При висшестите има малко отклонения от тренда – при пандемията ръстът на безработицата е от порядъка на половин процентен пункт, спадът на заетостта – 1 пункт, при това и двата ефекта в рамките само на една година. Динамиката при хората с по-ниско образование е далеч по-отчетлива дотам, че сред тези с начално и по-ниско в хода на финансовата криза промяната в безработицата е с цели 25 процентни пункта, в пандемията – с 10 пункта, но тенденцията нагоре продължава и днес“¹³.

Заплащане на труда на завършилите висше образование

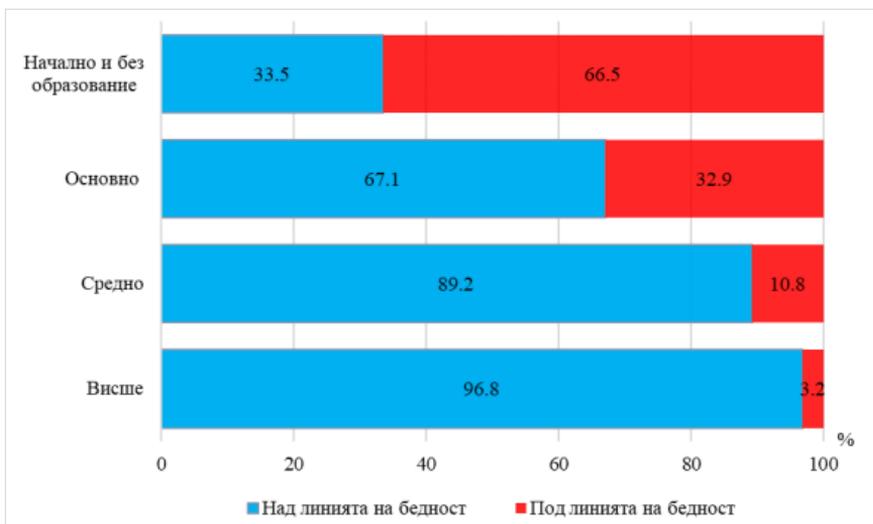
Икономисти от „Отворено общество“ отбелязват значението на висшето образование за социалната и икономическа интеграция¹⁴. Образователното равнище оказва съществено влияние върху риска от бедност при зетите лица. Най-висок е относителният дял на работещите бедни с начално и без образование – 66,5% (фигура 3). С нарастване на образователното равнище относителният дял на бедните сред работещите намалява два пъти за лицата с основно образование и над шест пъти за тези със средно образование. Делът на работещите бедни с висше образование е най-нисък – 3,2%¹⁵.

¹² **Future** employment growth. In: CEDEFOP [online]. *Skills intelligence*. 2024. Available from: <https://www.cedefop.europa.eu/bg/tools/skills-intelligence/future-employment-growth?country=BG&year=2022-2035#4>.

¹³ **Николов**, Адриан. *Цит. съч.*

¹⁴ **Ангелов**, Георги. Има ли смисъл от висше? Да, ако искате двойно по-висока заплата В: *24 часа* [онлайн]. *Мнения*, 01.11.2024. Достъпно от: <https://www.24chasa.bg/mneniya/article/19228728>.

¹⁵ **Индикатори за бедност и социално включване през 2023 година** [онлайн]. София: НСИ, 26.04.2024. Достъпно от: <https://www.nsi.bg/press-release/indikator-i-za-bednost-i-socialno-vklyuchvane-prez-2023-godina-7270>.

Фиг. 3. Разпределение на работещите лица във възрастовата група 18–64 години по бедност и по образование през 2023 г.¹⁶

През 2023 г. линията на бедност общо за страната е 637,92 лв. средно-месечно на лице от домакинство. При този размер на линията под прага на бедност са били 1 325,9 хил. лица, или 20,6% от населението на страната по данни на НСИ¹⁷.

Нещо повече – висшето образование води до високоплатени работни места. От структурна (четиригодишна) статистика на възнагражденията, правена последно през 2022 г. от НСИ, се вижда, че средната брутна годишна заплата на дипломираните висшисти – средно за висшите степени на висшето образование е 30 565 лв. и е два пъти и половина по-висока в сравнение с тази на лицата с начално и основно образование, и двойна на годишната средна заплата на средностите¹⁸.

¹⁶ Пак там.

¹⁷ Пак там.

¹⁸ Данните извлечени от: **ИС ИНФОСТАТ** – база от данни [онлайн]. София: НСИ, 2024. Достъпно от: <https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/external/login.jsf>.

Табл. 4. Средна брутна годишна заплата, наети лица по трудово и служебно правоотношение и среден размер на платения годишен отпуск по степени на образование през 2022 г.¹⁹

Степени на образование	Наети лица	Брутна годишна заплата – общо	в т. ч. от	в т. ч. от	в т. ч. от брутна годишна заплата	Платен годишен отпуск
			брутна годишна заплата	социални придобивки	възнаграждение за платен годишен отпуск	
	брой	левове	левове	левове	левове	дни
Начално и по-ниско	17 401,0	12 463,0	516,0	342,0	938,0	21,0
Основно	93880,0	12 607,0	566,0	389,0	990,0	21,0
Средно	1 076 405,0	15 670,0	822,0	467,0	1246,0	22,0
Висше – степен „професионален бакалавър“	70 133,0	21 002,0	1416,0	462,0	2047,0	26,0
Висше – степен „бакалавър“ и „магистър“	753 008,0	32 156,0	2870,0	554,0	3003,0	27,0
Висше – степен „доктор“	13 323,0	38 537,0	4185,0	390,0	5124,0	39,0

Брутната работна заплата на наетите лица с висше образование включва и по-голям процент начислени средства за: възнаграждение за основен и допълнителен платен годишен отпуск и други видове платени отпуски съгласно КТ и ЗДС (обучение и приеман изпит в учебно заведение, отпуск за изпълнение на граждански и обществени задължения и др.); допълнителни трудови възнаграждения за продължителна работа, за по-висока лична квалификация и др.; допълнително материално стимулиране под формата на еднократни възнаграждения, месечни, тримесечни и годишни премии²⁰.

Изследователи от ИПИ правят интересен исторически преглед на разликите в заплатите. Констатира, че в началото на новото хилядолетие премията на висшето образование е била 57% (между 242 и 380 лв. месечно през 2002 г.), но относително бързо се повишава до диапазона на 85–95%, където

¹⁹ **2022** – годишна заплата по образование – наети лица по трудово и служебно правоотношение, средна брутна годишна заплата и среден размер на платения годишен отпуск през 2022 г. По пол и образование. В: **ИС ИНФОСТАТ – база от данни** [онлайн]. София: НСИ, 2024. Достъпно от: https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/result.jsf?x_2=2248.

²⁰ **Наблюдение** на разходите за труд – национално ниво, през 4 години. В: **Национален статистически институт** [онлайн]. *Метаданни и методология на изследванията*. 2024. Достъпно от: <https://www.nsi.bg/metadata/nablyudenie-na-razhodite-za-trud-nacionalno-nivo-prez-4-godini-124>. [Прегледан на 15.07.2024].

остава до 20-те години на ХХІ век. Икономическите кризи не се отразяват значително на тази зависимост, но все пак премията се увеличава леко както през 2010, така и през 2022 г. Важно е, че предимството на висшето образование на българския пазар на труда изглежда изключително устойчиво и постоянно, независимо от макроикономическите събития и промените в структурата на икономиката²¹.

Двойно по-високите заплати на лицата с висше образование днес, в съпоставка със заплатите в началото на века, е предпоставено от значителната промяна на икономическата структура през този период. „През тези две десетилетия България добави значително повече работни места в услугите, където висшето образование е далеч по-търсено. Ръст има и във високотехнологичните производства, където образованите специалисти също са от ключова важност. Не можем да отменим и конкретно растящия дял на ИКТ дейностите, които осигуряват в пъти по-високи от средните заплати и прекроиха около себе си целият пазар на труда и образователна инфраструктура на София. В последните години изпреварващият ръст на заплатите в някои публични отрасли – най-видимо, училищното образование – където работят почти изключително висшисти също има своето влияние, се посочва в анализа“²².

В стратегически план се отбелязва тенденцията към откриване на все по-малко високоплатени места за среднисти и изчезване на тези за хора с основно и по-ниско образование²³. Съвсем обяснимо делът на хората с висше образование в работната сила се увеличава в последните две десетилетия²⁴.

Приведените тук статистически данни категорично посочват предимството на висшето образование при реализацията на пазара на труда.

РЕАЛИЗАЦИЯ НА ЗАВЪРШИЛИ СТУДЕНТИ В ПН 3.5. ОБЩЕСТВЕНИ КОМУНИКАЦИИ И ИНФОРМАЦИОННИ НАУКИ В СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ

Образователна услуга в сферата на библиотекознанието и информационните науки в България се предлага в професионалното образование и във всички степени на висшето образование. Според КОО 2008 (Класификация на областите за образовани и обучение)²⁵ обучението е в широка област 3 *Обществени, стопански и правни науки*, тясна област 32 *Журналистика, масова*

²¹ **Николов**, Адриан. *Цит. съч.*

²² *Пак там.*

²³ **Образование** и умения – неизползван потенциал за икономически растеж. В: *ИПИ* [онлайн], 2 окт. 2024, № 1212-1213. <https://ime.bg/analyses/obrazovanie-i-umeniya-neizpolzvan-potentsial-za-ikonomicheski-rastezh/>.

²⁴ **Николов**, Адриан. *Цит. съч.*

²⁵ **Класификация на областите на образование и обучение (КОО – 2008)**. София: НСИ, 2007. Достъпно от: <https://www.navet.government.bg/bg/media/KOO-2008.pdf>

комуникация и информация и детайлна област 322 Библиотечно-информационни науки и архивистика²⁶. Според списъка на професиите за професионално образование и обучение в България (последно утвърден със Заповед на министъра на образованието и науката № РД09-1674/31.07.2023 г.²⁷) професионалното обучение в област 322 е по код и наименование на професията: 322010 Библиотекар в код и наименование на специалност: 3220101 Библиотекознание, които са в III степен на професионална квалификация с препоръчителни длъжности от НКПД 2011²⁸ 4411-3003 Работник-библиотека.

Професионалното образование по професия Библиотекар* се предлага като средна степен на образование в гимназиалния етап или като образователна услуга през различни центровете за професионално обучение²⁹. Придобитата професия е III степен на професионална реализация, с продължителност на обучението до 1,5 години. В професионално направление (ПН) 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (ОКИН) според Списъка на професиите за професионално образование и обучение³⁰ единствено професия библиотекар може да бъде придобита чрез системата на професионалното образование. Към края на 2024 г. според регистрите на НАПОО активни са 20 организации, които предлагат подобно обучение³¹. Те са разпределени сравнително неравномерно в страната (фигура 4).

²⁶ За повече подробности виж **Миланова**, Милена. Образованието в областта на библиотекознанието и информационната наука от перспективата на професионалната реализация и очакванията на пазара на труда. В: *Посветени на библиотеките: сб. в чест на доц. д-р Анета Дончева* София: Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, 2022, с. 269–288; **Миланова**, Милена, **Лозанова-Белчева**, Елица. Обучението на специалисти по информационни науки в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ в контекста на дигиталната трансформация и изискванията на пазара на труда. В: *Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“*. Философски факултет. Библиотечно-информационни науки, 2018, Т. 10, с. 21–43.

²⁷ **Списък** на професиите за професионално образование и обучение. В: *Национална агенция за професионално образование и обучение* [онлайн]. *Списък на професиите за ПОО*. Достъпно от: https://www.navet.government.bg/bg/media/pril_1_zapoved_sppoo_11_2021_ministar.pdf

²⁸ **Национална** класификация на професиите и длъжностите, 2011 г. София: ИК Труд и право, 2011. Достъпно онлайн от: https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pages/Classifics/NKPD-2011_1-928.pdf. [Прегледан на 18.07.2024].

* КОД: 322010 (специалност по професията: 3220101 Библиотекознание)

²⁹ **Национална** агенция за професионално образование и обучение [онлайн]. Достъпно от: <https://www.navet.government.bg/bg/>.

³⁰ **Национална** агенция за професионално образование и обучение [онлайн]. *Списък на професиите за ПОО*. Достъпно от: <https://www.navet.government.bg/bg/spisak-na-profesiite-za-poo/>

³¹ **Регистър** на центровете за професионално обучение. В: *Национална агенция за професионално образование и обучение* [онлайн]. Достъпно от: <https://www.navet.government.bg/bg/registar-na-tsentrovete-za-profesional/>

циализирана гимназия в гр. Монтана, която през учебната 2024–2025 предлага прием по професия Библиотекар, който не е реализиран успешно*.

Фиг. 5. Обучени по професия Библиотекар ПИСК (2012–2023)³⁶

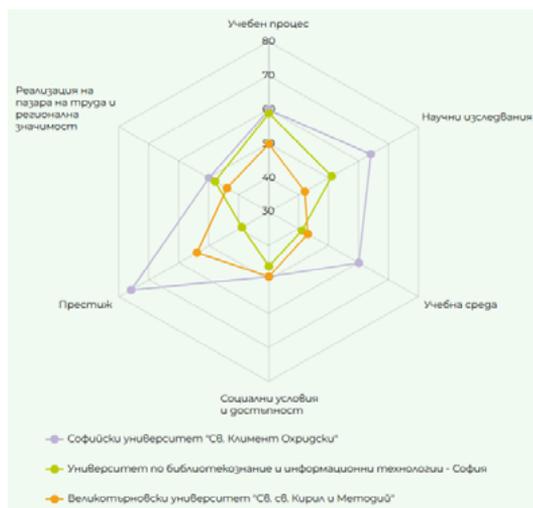
Изхождайки от наблюдението, че придобилите степен на висшето образование ОКС „бакалавър“ и ОКС „магистър“ в което и да е професионално направление се реализират успешно на пазара на труда съвсем естествено е да се предлага образователна услуга в образователни и квалификационни нива 6 и 7 по специалности в областта на библиотекознанието и информационната наука. Според Рейтинговата система на висшите училища в България (РСВУБ)³⁷ в 7 висши училища се предлага обучение в ПН 3.5 ОКИН, като само в 3 от тях се обучават студенти в ОКС „бакалавър“ и „магистър“, и в 2 се подготвят изследователи в ОНС „доктор“ по специалности, отразяващи спецификите на библиотекознанието и на информационната наука (фигура 6). Стремежът на предлаганата образователна услуга е да се покрие цялата широка палитра от професии, необходими за библиотеки, издателства, музеи, архиви, информационни центрове, центрове по дигитализация, образовател-

* Според непотвърдени към момента на съставяне на този текст данни се очаква още една неспециализирана гимназия в община Варна да обяви прием по професия Библиотекар за учебната 2025/2026 г. Данните могат да бъдат обществено достъпни през публикации на съответните Регионални управления на образованието.

³⁶ **Статистика** на обучените лица. В: *Национална агенция за професионално образование и обучение* [онлайн]. Достъпно от: <https://www.navet.government.bg/bg/statistika-na-obuchenite-litsa/>

³⁷ **Рейтингова система на Висшите училища в България** [онлайн]. 2024. Достъпно от: <https://rsvu.mon.bg/#/>.

ни институции, културни центрове и организации, центрове, занимаващи се с администриране на данни, информационни потоци и др.п.

Фиг. 6. Профили на висши училища в България, предлагащи обучение в специалности в областта на библиотекознанието и информационната наука за 2024 г.³⁸

Показателите за успешна реализация на пазара на труда отчитат заетостта на завършилите, тяхната реализация по специалността, която са завършили и доброто заплащане на труда. Сред трите висши училища, които предлагат обучение в ПН 3.5. ОКИН, възпитаниците на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (СУ) успяват в значителна степен да се реализират на пазара на труда по призвание (около 60%), осигурителният им доход е най-висок, като безработицата сред тях намалява (фигура 7).

Благоприятна образователната структура на работната сила в страната и регионите предполага по-висок дял на населението с висше образование в дадена област, което създава предпоставки за повишаването на нейната конкурентоспособност, производителност на труда и икономически растеж³⁹. В този смисъл образователна услуга, предлагана от висшето образование в областта на библиотекознанието и информационната наука е в състояние да се отрази благоприятно на икономическия потенциал на регионите в страната в сферата на културата. Може да се твърди, че висшите училища са в благоприятно положение, тъй като тяхното значение в тясната професионална област е съотносимо към територията на цялата страна – образованието е специфично, специализираните образователни институции са малко на брой, средното професионално образование не успява да предложи необходимата услуга. Всичко

³⁸ Пак там.

³⁹ Регионални профили ...

Фиг. 7. Реализация на пазара на труда и регионална значимост за 2024 г.

това е предпоставка за добра реализация на пазара на труда и развитие на качествена образователна услуга, насочена потенциално към всички региони в България. По данни на CEDEFOP за периода 2022–2035 г. перспективите за заетост на юридически и специалисти по обществени науки (Legal & social professionals*) в ЕС са 78⁴⁰, за България делът е 59⁴¹. Очаква се заетостта да се увеличи с 16%⁴². Характерно за тези професии е високото ниво на образование. Данните сочат, че зетите в тези професии, обикновено са завършили

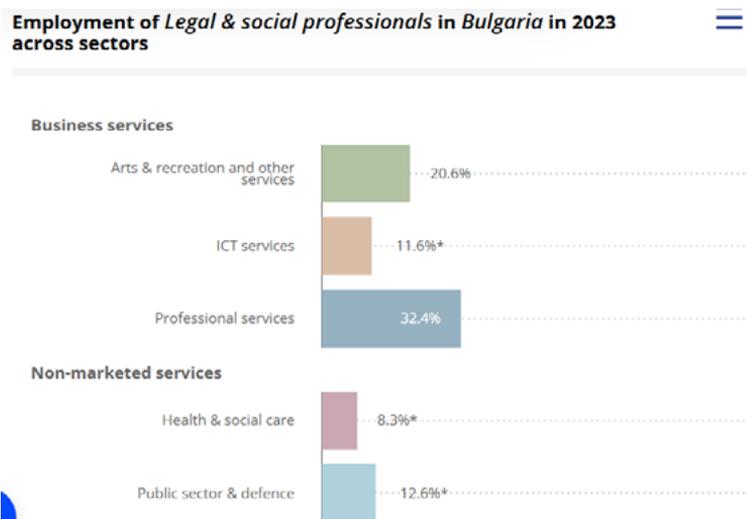
* В групата се наблюдават следните професии: специалисти по обществени науки и религиозни специалисти; юристи; творци и изпълнители; писатели, журналисти и езиковеди; библиотекари, архивисти и уредници. В НКПД (2011) са включени в клас 2 Специалисти, подклас 26 Юристи и специалисти по обществени науки и култура. (*Национална класификация на професиите и длъжностите*, 2011 г. ...).

⁴⁰ **Occupations.** Legal & social professionals. In: CEDEFOP [online]. *Skills intelligence*. 2024. Available from: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/skills-intelligence/occupations?occupation=2.26>.

⁴¹ **Countries.** Bulgaria. In: CEDEFOP [online]. *Skills intelligence*. 2024. Available from: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/skills-intelligence/countries?country=BG&occupation=2.26#13>.

⁴² **Legal, social, and cultural professionals: skills opportunities and challenges (2023 update).** In: CEDEFOP [online]. *Publications and reports. Data insight*. 23 Nov. 2023. Available from: <https://www.cedefop.europa.eu/en/data-insights/legal-social-and-cultural-professionals-skills-opportunities-and-challenges-2023-update>.

между 3 и 6 години висше образование⁴³. Месечният брутен доход в евро за тези специалисти се движи през 2023 г. между 1118 и 6118 (медианната стойност се оценява на 2868)⁴⁴. По икономически сектори най-високият дял на заетост на юридически и специалисти по обществени науки е в сектора на услугите (22,9% за ЕС, 32,4% за България) (фигура 8).

Фиг. 8. Заетост по икономически сектори за 2023 г.⁴⁵

Данните сочат, че придобитото висше образование в област *Социални, стопански и правни науки* е предпоставка за добра реализация и с перспективи за увеличаване на работните места. При изборът на образователна услуга е препоръчително да се отчитат всички фактори, които обективно отразяват състоянието и възможностите предлагани, от една страна, от потребителите на кадри и, от друга страна, тези на придобитата специалност и степен, предлагани от различни образователни институции, всяка от които има своето място и престиж в съответната професионална област. Както се установи от представените по-горе данни, са налични достатъчно обективни инструменти (национални и световни), които могат успешно да се използват за оценка и избор на образование

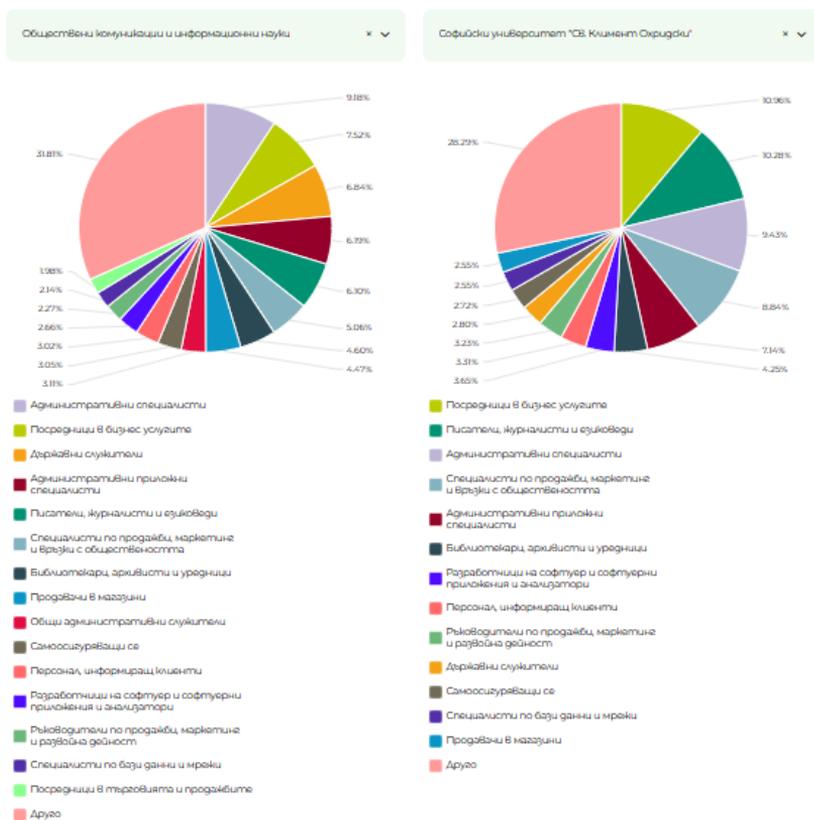
⁴³ **Occupations.** Legal & social professionals. Bulgaria In: CEDEFOP [online]. *Skills intelligence*. 2024. Available from: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/skills-intelligence/occupations?occupation=2.26&country=BG#3>.

⁴⁴ **Occupations.** Legal & social professionals. In: CEDEFOP [online]. *Skills intelligence*. 2024. Available from: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/skills-intelligence/occupations?occupation=2.26#7>.

⁴⁵ **Occupations.** Legal & social professionals. Bulgaria In: CEDEFOP [online]. *Skills intelligence*. 2024. Available from: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/skills-intelligence/occupations?occupation=2.26&country=BG#15>.

според интересите и очакванията на потенциалните наети в различни сектори лица. Пред академичния състав на катедрата по „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ (БНИКП) стоят въпросите: къде е мястото на завършващите висше образование в областта на библиотекознанието и информационната наука, каква е тяхната реализация на пазара на труда, какви са възможности, които предлага Софийския университет за придобиване на знания, умения и практически опит? Пресичат ли се интересите на образователната институция, работодателите и обучаващите се в съответните специалности?

Данните от РСВУБ са устойчиви и сочат ясно, че завършващите в СУ се радват на добра реализация на труда, и че престижът на висшето училище е доказано устойчив (фигура 9). Това предполага мотивирани кандидат-студенти, очакващи качествена образователна услуга и добра реализация в попрището, което са избрали.

Фиг. 9. Реализация на завършилите студенти ПН 3.5. ОКИН в СУ по професии и длъжности спрямо всички останали⁴⁶

⁴⁶ **Рейтингова система на Висшите училища в България** [онлайн]. Реализация. 2024. Достъпно от: <https://rsvu.mon.bg/#/professional-development>.

В рамките на СУ обучение в ПН 3.5 ОКИН се предлага в две основни звена – Факултет по журналистика и масови комуникации и Философски факултет. Висше образование в образователни и квалификационни нива 6 и 7 в областта на библиотекознанието и информационната наука се предлага от катедра БНИКП към Философски факултет. В същото звено се подготвят и научно-изследователски кадри в областта чрез обучение в три докторски програми „Книгознание, библиотекознание и библиография“, „Теория на научната информация“, „Информационно-търсещи система“.

Специалностите, по които се извършва обучението в степен бакалавър са „Библиотечно-информационни науки“ в редовна и задочна форма, четиригодишно обучение и „Публични информационни системи“ в редовна форма, четиригодишно обучение. Магистърските програми, които се предлагат са „Библиотечно-информационни науки и културна политика“ в задочна форма, предназначена за специалисти, „Библиотечно-информационни технологии“ в задочна форма, предназначена за неспециалисти, „Управление на електронно съдържание“ в редовна форма, с широко предназначение, за придобиване на знания и умения за създаване и управление на електронно съдържание. Обучението е едногодишно.

Оценката за предлаганата образователна услуга, както и информацията за реализацията на завършващите от официалните източници показва, че нивото на удовлетвореност, както и възможностите пред обучаващите се, са в значителна степен високи (фигура 10). Данните на НСИ за наетите лица през 2023 г. по икономически дейности и сектори показват, че в сектор „Култура, спорт и развлечения“ са наети общо за страната 37 190 лица, като средната годишна заплата е 20 578 лв., отреждайки 12 позиция по ниво на доходи⁴⁷. Средната стойност на професионалното направление в страната е 2286 лв. Престижът на институцията и на придобитата специалност дават отлични възможности за реализация и прилагане на знанията и уменията, развити в процеса на обучение.

Анализ на данните, които се събират през алумни на катедра БНИКП и чрез институционални изследвания на удовлетвореността на специалностите в ПН 3.5 ОКИН в рамките на Философски факултет на СУ, показва в значителна степен съизмеримост спрямо показателите, формиращи стойностите въз основа наблюдение на цялото ПН в СУ.

⁴⁷ **Средна работна заплата.** В: *Национален статистически институт* [онлайн]. *Пазар на труда*. 2024. Достъпно от: <https://www.nsi.bg/statistical-data/173/560>.

Обществени комуникации и информационни науки

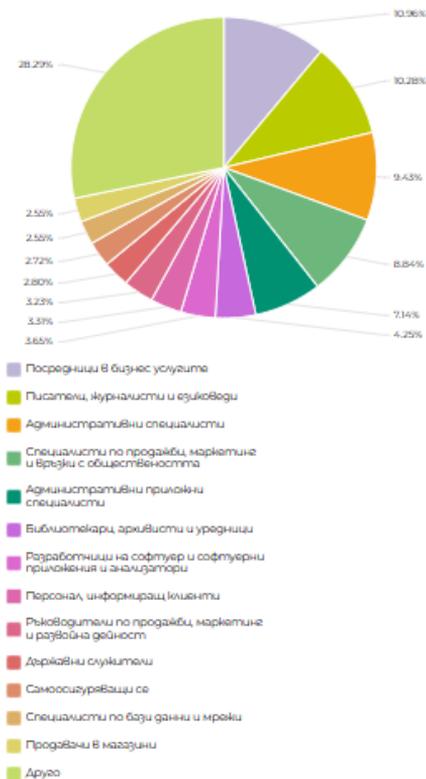
Данни за акредитация

Програмна акредитация: 9.38

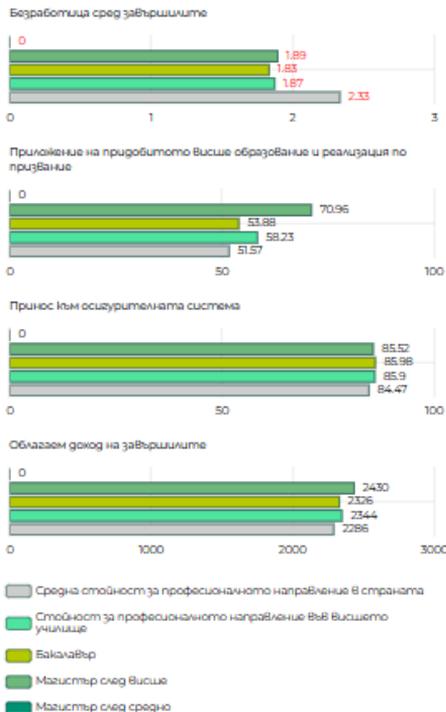
ВИК СПЕЦИАЛНОСТИТЕ

Данни за класирането на Висшето училище в избраното направление в последното издание на РСВУ

Най-често срещани професии и длъжности сред завършилите

Реализация на завършилите на пазара на труда

Фиг. 10. Реализация на завършилите ПН 3.5 ОКИН в СУ на пазара на труда за 2024 г.⁴⁸

През 2024 г. Лабораторията за анализи и проучвания към Университетския център за управление на качеството в СУ проведе анкетно проучване на мненията и оценките на студентите от специалностите „Библиотечно-информационни науки“ и „Публични информационни системи“ (направление 3.5 обществени комуникации и информационни науки) на Философски факултет,

⁴⁸ **Рейтингова система на Висшите училища в България** [онлайн]. Социални, стопански и правни науки. Обществени комуникации и информационни науки. Софийски университет „Св. Климент Охридски“. 2024. Достъпно от: <https://rsvu.mon.bg/#/university-detail/195?majorId=2585&locale=bg>.

за учебния процес и резултатите от него, с автор Магдалена Гуцева-Тонева⁴⁹. Данните, свързани с нагласите за професионална реализация сочат, че 45,8% от анкетираните ще търсят работа в областта на получаваното образование, като удовлетвореността от учебния процес също е висока – данните сочат, че само 4,2% биха търсили обучение в друг университет, както и 4,2% въобще не биха кандидатствали никъде.

Катедра БНИКП традиционно поддържа база данни за завършилите студенти специалност БИН във различните степени и форми. Данните са достъпни в електронна форма от 2016 г., а от 2022 г. (първият дипломирал се випуск) се събират и за завършилите специалност ПИС. Анкетите са насочени към успешно положилите държавен изпит, имат задължителен характер и са анонимни. Целта е да се получат препоръки към образователния процес, както и реална оценка за обучението. Данните показват висока степен на удовлетвореност, като абсолвентите виждат необходимост преди всичко от подобряване на материалната база, както и обогатяване на кръга от дисциплини с практическа насоченост, включени в учебния процес⁵⁰. Това поставя на дневен ред необходимостта от още по-интензивно сътрудничество с представители на бизнеса, както и разширяване на мрежата с работодатели, с които катедрата има сключени рамкови споразумения.

Мотивите за избор на професия понякога са трудно различими. Често те са далече от реалните ни виждания за това какво и как искаме да постигнем в професионален план. Влияят ни обкръжаващата среда, тенденциите в обществото, структурата на пазара на труда, нивото на заплащане, авторитета на семейство, родители, учители, ментори. Независимо от всички тези фактори изборът на професия и нейното осъществяване могат да са изключително удовлетворяващи. Ролята на образованието става все по-важно за компетентностното развитие на човека и неговото успешно реализиране както на пазара на труда, така и в обществото. Получените знания и умения свързани с развиване на критичното мислене, анализ и оценка на информация, способност за работа с дигитални технологии са предпоставка за изграждане на личности,

⁴⁹ **Гуцева-Тонева, Магдалена.** Доклад с анализ на данни от анкетно проучване на мненията и оценките на студентите от специалностите Библиотечно-информационни науки и Публични информационни системи (Направление 3.5 обществени комуникации и информационни науки) на философски факултет за учебния процес и резултатите от него. София: СУ „Св. Климент Охридски”. Унив. център по управление на качеството. Лаборатория за анализи и проучвания, април 2024. (ръкопис)

⁵⁰ **Аврамова, Мария.** Алумни на катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“: Анализ на данните за периода 2018/2019–2022/2023 учебни години. В: *Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“* [онлайн]. Философски факултет. Библиотечно-информационни науки, 2022/2023, Т. 14-15, с. 99–105. <http://hdl.handle.net/10506/2654>.

способни да се развиват независимо от сферата и средата, в която попаднат. Наблюденията и анализът на студентите от СУ получаващи образование в ПН 3.5. ОКИН показват, че те са търсени специалисти и се реализират успешно в широк набор от професии, понякога неидентифицирани от институциите, предлагащи образователна услуга в направлението, но често припознати от работодателите, което е възможно единствено чрез изграждане на устойчиви взаимоотношения и доверие между образователните институции, техните възпитаници и потребителите на кадри.

ЦИТИРАНИ ИЗТОЧНИЦИ:

2022 – годишна заплата по образование – наети лица по трудово и служебно правотношение, средна брутна годишна заплата и среден размер на платения годишен отпуск през 2022 г. По пол и образование. В: *ИС ИНФОСТАТ – база от данни* [онлайн]. София: НСИ, 2024. Достъпно от: https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/result.jsf?x_2=2248.

Аврамова, Мария. Алумни на катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“: Анализ на данните за периода 2018/2019–2022/2023 учебни години. В: *Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“* [онлайн]. *Философски факултет. Библиотечно-информационни науки*, 2022/2023, Т. 14–15, с. 99–105. <http://hdl.handle.net/10506/2654>.

Ангелов, Георги. Има ли смисъл от висше? Да, ако искате двойно по-висока заплата В: *24 часа* [онлайн]. Мнения, 01.11.2024. Достъпно от: <https://www.24chasa.bg/mneniya/article/19228728>.

Безработни лица и коефициенти на безработица – национално ниво; статистически райони; области. В: *Национален статистически институт* [онлайн]. Статистически данни. 2024. Достъпно от: <https://www.nsi.bg/bg/content/4011/>. [Прегледан на 15.07.2024].

Висшистите в България с висока заетост на пазара на труда. В: *Аз-буки* [онлайн]. *Новини*, 15-07-2024. Достъпно от: <https://strategies.azbuki.bg/news/novini-2024/visshistite-v-balgariya-s-visoka-zaetost-na-pazara-na-truda/>.

Гуцева-Тонева, Магдалена. Доклад с анализ на данни от анкетно проучване на мненията и оценките на студентите от специалностите Библиотечно-информационни науки и Публични информационни системи (Направление 3.5 обществени комуникации и информационни науки) на философски факултет за учебния процес и резултатите от него. София: СУ „Св. Климент Охридски“. Унив. център по управление на качеството. Лаборатория за анализи и проучвания, април 2024. (ръкопис).

Индикатори за бедност и социално включване през 2023 година [онлайн]. София: НСИ, 26.04.2024. Достъпно от: <https://www.nsi.bg/press-release/indikator-i-za-bednost-i-socialno-vklyuchvane-prez-2023-godina-7270>.

ИС ИНФОСТАТ – база от данни. София: НСИ, 2024. Достъпно от: <https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/external/login.jsf>.

Класификация на областите на образование и обучение (КОО – 2008). София: НСИ, 2007. Достъпно от: <https://www.navet.government.bg/bg/media/KOO-2008.pdf>.

- Миланова**, Милена. Образованието в областта на библиотекознанието и информационната наука от перспективата на професионалната реализация и очакванията на пазара на труда. В: *Посветени на библиотеките: Сб. в чест на доц. д-р Анета Дончева*. София: Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, 2022, с. 269–288.
- Миланова**, Милена, **Лозанова-Белчева**, Елица. Обучението на специалисти по информационни науки в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ в контекста на дигиталната трансформация и изискванията на пазара на труда. В: *Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Философски факултет. Библиотечно-информационни науки*, 2018, Т. 10, с. 21–43.
- Министерство на културата** [онлайн]. *Обучение по изкуства и култура – списък на училищата*. Достъпно от: <https://mc.government.bg/page.php?p=58&s=81&sp=21&t=22&z=0>.
- Министерство на образованието и науката** [онлайн]. *Регистър на институциите в системата на предучилищното и училищното образование*. Достъпно от: <https://ri.mon.bg/home>.
- Наблюдение** на разходите за труд – национално ниво, през 4 години. В: *Национален статистически институт* [онлайн]. *Метаданни и методология на изследванията*. 2024. Достъпно от: <https://www.nsi.bg/metadata/nablyudenie-na-razhodite-za-trud-nacionalno-nivo-prez-4-godini-124>. [Прегледан на 15.07.2024].
- Национална агенция за професионално образование и обучение** [онлайн]. Достъпно от: <https://www.navet.government.bg/bg/>.
- Национална агенция за професионално образование и обучение** [онлайн]. *Списък на професиите за ПОО*. Достъпно от: <https://www.navet.government.bg/bg/spisak-na-profesiite-za-poo/>.
- Национална класификация на професиите и длъжностите**, 2011 г. София: ИК Труд и право, 2011. Достъпно онлайн от: https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pages/Classifics/NKPD-2011_1-928.pdf. [Прегледан на 18.07.2024].
- Национална професионална гимназия по полиграфия и фотография** [онлайн]. *Специалност „Библиотекознание“*. Достъпно от: <https://npgpf.com/библиотекознание/>.
- Николов**, Адриан. Предимството на висшето образование: висока заетост и ниска безработица. В: *Бюлетин* [онлайн]. *Институт за пазарна икономика ИПИ*, 06.07.2024, № 1202. Достъпно от: <https://ime.bg/articles/predimstvoto-na-vissheto-obrazovanie-visoka-zaetost-i-niska-bezrabotitsa/>. [Прегледан на 15.07.2024].
- Образование** и умения – неизползван потенциал за икономически растеж. В: *ИПИ* [онлайн], 2 окт. 2024, № 1212-1213. <https://ime.bg/analyses/obrazovanie-i-umeniya-neizpolzvan-potentsial-za-ikonomicheski-rastezh/>.
- Пазар** на труда. В: *Национален статистически институт* [онлайн]. *Статистически данни*. 2024. Достъпно от: <https://www.nsi.bg/statistical-data/161>. [Прегледан на 15.07.2024].
- Прогнози** за търсенето и предлагането на труд. В: *Анализи и прогнози за развитието на пазара на труда* [онлайн]. София: *Министерство на труда и социалната политика*, 2019. Достъпно от: lmforecast.mslp.government.bg/Report/Employment.
- Регионални профили**. *Показатели на развитие*. [онлайн] София: ИПИ, [2024]. Достъпно от: https://www.regionalprofiles.bg/bg/methodology/labor_market/.

- Регистър** на центровете за професионално обучение. В: *Национална агенция за професионално образование и обучение* [онлайн]. Достъпно от: <https://www.navet.government.bg/bg/register-na-tsentrovete-za-profesional/>.
- Рейтингова система на Висшите училища в България** [онлайн]. 2024. Достъпно от: <https://rsvu.mon.bg/#/>.
- Рейтингова система на Висшите училища в България** [онлайн]. Реализация. 2024. Достъпно от: <https://rsvu.mon.bg/#/professional-development>.
- Рейтингова система на Висшите училища в България** [онлайн]. *Социални, стопански и правни науки. Обществени комуникации и информационни науки. Софийски университет „Св. Климент Охридски“*. 2024. Достъпно от: <https://rsvu.mon.bg/#/university-details/195?majorId=2585&locale=bg>.
- Списък** на професиите за професионално образование и обучение. В: *Национална агенция за професионално образование и обучение* [онлайн]. *Списък на професиите за ПОО*. Достъпно от: https://www.navet.government.bg/bg/media/pril_1_zapoved_sproo_11_2021_ministar.pdf.
- Средна работна заплата**. В: *Национален статистически институт* [онлайн]. *Пазар на труда*. 2024. Достъпно от: <https://www.nsi.bg/statistical-data/173/560>.
- Статистика** на обучените лица. В: *Национална агенция за професионално образование и обучение* [онлайн]. Достъпно от: <https://www.navet.government.bg/bg/statistika-na-obuchenite-litsa/>.
- Countries**. Bulgaria. In: *CEDEFOP* [online]. *Skills intelligence*. 2024. Available from: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/skills-intelligence/countries?country=BG&occupation=2.26#13>.
- Future employment growth**. In: *CEDEFOP* [online]. *Skills intelligence*. 2024. Available from: <https://www.cedefop.europa.eu/bg/tools/skills-intelligence/future-employment-growth?country=BG&year=2022-2035#4>.
- Legal, social, and cultural professionals: skills opportunities and challenges (2023 update)**. In: *CEDEFOP* [online]. *Publications and reports. Data insight*. 23 Nov. 2023. Available from: <https://www.cedefop.europa.eu/en/data-insights/legal-social-and-cultural-professionals-skills-opportunities-and-challenges-2023-update>.
- Occupations**. Legal & social professionals. In: *CEDEFOP* [online]. *Skills intelligence*. 2024. Available from: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/skills-intelligence/occupations?occupation=2.26>.
- Occupations**. Legal & social professionals. Bulgaria. In: *CEDEFOP* [online]. *Skills intelligence*. 2024. Available from: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/skills-intelligence/occupations?occupation=2.26&country=BG>.

REFERENCES:

- 2022** – godishna zaplata po obrazovanie - naeti litsa po trudovo i sluzhebno pravootnoshenie, sredna brutna godishna zaplata i sreden razmer na platenia godishen otpusk prez 2022 g. Po pol i obrazovanie. V: *IS INFOSTAT – baza ot dannii* [onlayn]. Sofia: NSI, 2024. Dostapno ot: https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/result.jsf?x_2=2248.
- Angelov**, Georgi. Ima li smisal ot visshe? Da, ako iskate dvoyno po-visoka zaplata V: *24 chasa* [onlayn]. *Mnenia*, 01.11.2024. Dostapno ot: <https://www.24chasa.bg/mneniya/article/19228728>.

- Avramova, Maria.** Alumni na katedra „Bibliotekoznanie, nauchna informatsia i kulturna politika“: Analiz na dannite za perioda 2018/2019–2022/2023 uchebni godini. V: *Godishnik na Sofiyskia universitet „Sv. Kliment Ohridski“* [onlayn]. *Filosofski fakultet. Bibliotechno-informatsionni nauki*, 2022/2023, T. 14–15, s. 99–105. <http://hdl.handle.net/10506/2654>.
- Bezработni** litsa i koefitsienti na bezработitsa – natsionalno nivo; statisticheski rayoni; oblasti. V: *Natsionalen statisticheski institut* [onlayn]. *Statisticheski dannii*. 2024. Dostapno ot: <https://www.nsi.bg/bg/content/4011/>. [Pregledan na 15.07.2024].
- Countries.** Bulgaria. In: *CEDEFOP* [online]. *Skills intelligence*. 2024. Available from: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/skills-intelligence/countries?country=BG&occupation=2.26#13>.
- Future employment growth.** In: *CEDEFOP* [online]. *Skills intelligence*. 2024. Available from: <https://www.cedefop.europa.eu/bg/tools/skills-intelligence/future-employment-growth?country=BG&year=2022-2035#4>.
- Gutseva-Toneva, Magdalena.** *Doklad s analiz na danni ot anketno prouchvane na mneniyata i otsenkite na studentite ot spetsialnostite Bibliotechno-informatsionni nauki i Publichni informatsionni sistemi (Napравlenie 3.5 obshtestveni komunikatsii i informatsionni nauki) na filosofski fakultet za uchebnia protses i rezultatite ot nego*. Sofia: SU „Sv. Kliment Ohridski“. Univ. tsentar po upravlenie na kachestvoto. Laboratoria za analizi i prouchvania, april 2024. (rakopis).
- Indikatori za bednost i sotsialno vklyuchvane prez 2023 godina** [onlayn]. Sofia: NSI, 26.04.2024. Dostapno ot: <https://www.nsi.bg/press-release/indikatori-za-bednost-i-socialno-vklyuchvane-prez-2023-godina-7270>.
- IS INFOSTAT – baza ot dannii**. Sofia: NSI, 2024. Dostapno ot: <https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/external/login.jsf>.
- Klasifikatsia na oblastite na obrazovanie i obuchenie (KOO – 2008)**. Sofia: NSI, 2007. Dostapno ot: <https://www.navet.government.bg/bg/media/KOO-2008.pdf>
- Legal, social, and cultural professionals: skills opportunities and challenges (2023 update)**. In: *CEDEFOP* [online]. *Publications and reports*. Data insight. 23 Nov. 2023. Available from: <https://www.cedefop.europa.eu/en/data-insights/legal-social-and-cultural-professionals-skills-opportunities-and-challenges-2023-update>.
- Milanova, Milena, Lozanova-Belcheva, Elitsa.** Obuchenieto na spetsialisti po informatsionni nauki v Sofiyskia universitet „Sv. Kliment Ohridski“ v konteksta na digitalnata transformatsia i iziskvaniyata na pazara na truda. V: *Godishnik na Sofiyskia universitet „Sv. Kliment Ohridski“*. *Filosofski fakultet. Bibliotechno-informatsionni nauki*, 2018, T. 10, s. 21–43.
- Milanova, Milena.** Obrazovaniето v oblastta na bibliotekoznaniето i informatsionnata nauka ot perspektivata na profesionalnata realizatsia i ochakvaniyata na pazara na truda. V: *Posveteni na bibliotekite: Sb. v chest na dots. d-r Aneta Doncheva*. Sofia: Univ. izd. „Sv. Kliment Ohridski“, 2022, s. 269–288.
- Ministerstvo na kulturata** [onlayn]. *Obuchenie po izkustva i kultura – spisak na uchilishtata*. Dostapno ot: <https://mc.government.bg/page.php?p=58&s=81&sp=21&t=22&z=0>.
- Ministerstvo na obrazovaniето i naukata** [onlayn]. *Registar na institutsiite v sistemata na preduchilishtnoto i uchilishtnoto obrazovanie*. Dostapno ot: <https://ri.mon.bg/home>.

- Nablyudenie** na razhodite za trud – natsionalno nivo, prez 4 godini. V: *Natsionalen statisticheski institut* [onlayn]. *Metadanni i metodologija na izsledvaniyata*. 2024. Dostapno ot: <https://www.nsi.bg/metadata/nablyudenie-na-razhodite-za-trud-nacionalno-nivo-prez-4-godini-124>. [Pregledan na 15.07.2024].
- Natsionalna agentsia za profesionalno obrazovanie i obuchenie** [onlayn]. Dostapno ot: <https://www.navet.government.bg/bg/>.
- Natsionalna agentsia za profesionalno obrazovanie i obuchenie** [onlayn]. *Spisak na profesiite za POO*. Dostapno ot: <https://www.navet.government.bg/bg/spisak-na-profesiite-za-poo/>.
- Natsionalna klasifikatsia na profesiite i dlazhnostite**, 2011 g. Sofia: IK Trud i pravo, 2011. Dostapno onlayn ot: https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pages/Classifics/NKPD-2011_1-928.pdf. [Pregledan na 18.07.2024].
- Natsionalna profesionalna gimnazia po poligrafia i fotografia** [onlayn]. *Spetsialnost „Bibliotekoznanie“*. Dostapno ot: <https://npgpf.com/bibliotekoznanie/>.
- Nikolov, Adrian**. Predimstvoto na vissheto obrazovanie: visoka zaetost i niska bezrabotitsa. V: *Byuletin* [onlayn]. Institut za pazarna ikonomika IPI, 06.07.2024, № 1202. Dostapno ot: <https://ime.bg/articles/predimstvoto-na-vissheto-obrazovanie-visoka-zaetost-i-niska-bezrabotitsa/>. [Pregledan na 15.07.2024].
- Obrazovanie i umenia** – neizpolzvan potentsial za ikonomicheski rastezh. V: *IPI* [onlayn], 2 okt. 2024, № 1212-1213. <https://ime.bg/analyses/obrazovanie-i-umeniya-neizpolzvan-potentsial-za-ikonomicheski-rastezh/>.
- Occupations**. Legal & social professionals. Bulgaria. In: *CEDEFOP* [online]. *Skills intelligence*. 2024. Available from: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/skills-intelligence/occupations?occupation=2.26&country=BG>.
- Occupations**. Legal & social professionals. In: *CEDEFOP* [online]. *Skills intelligence*. 2024. Available from: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/skills-intelligence/occupations?occupation=2.26>.
- Pazar na truda**. V: *Natsionalen statisticheski institut* [onlayn]. *Statisticheski danni*. 2024. Dostapno ot: <https://www.nsi.bg/statistical-data/161>. [Pregledan na 15.07.2024].
- Prognozi za tarseneto i predlaganeto na trud**. V: *Analizi i prognozi za razvitiето na pazara na truda* [onlayn]. Sofia: Ministerstvo na truda i sotsialnata politika, 2019. Dostapno ot: lmforecast.misp.government.bg/Report/Employment.
- Regionalni profili. Pokazатели na razvitie** [onlayn]. Sofia: IPI, [2024]. Dostapno ot: https://www.regionalprofiles.bg/bg/methodology/labor_market/.
- Registar na tsentrovete za profesionalno obuchenie**. V: *Natsionalna agentsia za profesionalno obrazovanie i obuchenie* [onlayn]. Dostapno ot: <https://www.navet.government.bg/bg/registar-na-tsentrovete-za-profesional/>.
- Reytingova sistema na Visshite uchilishta v Bulgaria** [onlayn]. 2024. Dostapno ot: <https://rsvu.mon.bg/#/>.
- Reytingova sistema na Visshite uchilishta v Bulgaria** [onlayn]. *Realizatsia*. 2024. Dostapno ot: <https://rsvu.mon.bg/#/professional-development>.
- Reytingova sistema na Visshite uchilishta v Bulgaria** [onlayn]. *Sotsialni, stopanski i pravni nauki. Obshtestveni komunikatsii i informatsionni nauki. Sofiyski universitet „Sv. Kliment Ohridski“*. 2024. Dostapno ot: <https://rsvu.mon.bg/#/university-details/195?majorId=2585&locale=bg>.

- Spisak** na profesiite za profesionalno obrazovanie i obuchenie. V: *Natsionalna agentsia za profesionalno obrazovanie i obuchenie* [onlayn]. *Spisak na profesiite za POO*. Dostapno ot: https://www.navet.government.bg/bg/media/pril_1_zapoved_sppoo_11_2021_ministar.pdf.
- Sredna** rabotna zaplata. V: *Natsionalen statisticheski institut* [onlayn]. *Pazar na truda*. 2024. Dostapno ot: <https://www.nsi.bg/statistical-data/173/560>.
- Statistika** na obuchenite litsa. V: *Natsionalna agentsia za profesionalno obrazovanie i obuchenie* [onlayn]. Dostapno ot: <https://www.navet.government.bg/bg/statistika-na-obuchenite-litsa/>.
- Visshistite** v Bulgaria s visoka zaetost na pazara na truda. V: *Az-buki* [onlayn]. Novini, 15-07-2024. Dostapno ot: <https://strategies.azbuki.bg/news/novini-2024/visshistite-v-balgariya-s-visoka-zaetost-na-pazara-na-truda/>.